

การสืบสานละครมหาทรมานที่ชุมชนวัดคอนเซ็ปชัน

The Continuation of the Passion Play Tradition at Immaculate Conception Church

กุลวดี มกรภิรมย์

Kulwadee Makarabhirom

ABSTRACT

The Passion Play is a type of medieval European drama. At present, some Christian parishes in Thailand regularly produce this kind of play on Good Friday. This paper is the result of the author's investigation of the Passion Play performed by the parishioners of Immaculate Conception Church in Bangkok. It was found that the Passion Play has been performed at this church for about 100 years. All the actors were amateurs and were parishioners. The script, adapted from *The New Testament*, covers the final 24 hours of Jesus' life beginning with Jesus' Receiving His Cross from Pontius Pilate and ending with the Deposition from the Cross. The Passion Play at Immaculate Conception Church shows the close relationship between the Church and the parish.

Keywords: Passion Play, Good Friday, Immaculate Conception Church

บทคัดย่อ

ละครมหาทรมานเป็นละครศาสนาสมัยกลางของยุโรปประเภทหนึ่ง ปัจจุบันชุมชนคริสต์หลายแห่งในประเทศไทยยังคงจัดให้มีการแสดงละครมหาทรมานเป็นประจำในวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ บทความเรื่องนี้เป็นผลของการวิจัยละครมหาทรมานซึ่งจัดแสดงโดยชุมชนวัดคอนเซ็ปชันในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่ามีการแสดงละครมหาทรมานที่ชุมชนแห่งนี้สืบทอดกันมานานประมาณ 100 ปีแล้ว นักแสดง

ทุกคนเป็นนักแสดงสมัครเล่นซึ่งเป็นชาวชุมชน บทที่ใช้ดัดแปลงจาก พระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่ ครอบคลุมเหตุการณ์ 24 ชั่วโมงสุดท้ายในชีวิตของพระเยซู เริ่มตั้งแต่พระเยซูทรงรับไม้กางเขนจากปอนซีโอ ปิลาโต¹ ไปจนถึงจบลงที่การนำพระศพลงจากไม้กางเขน ละครมหาทรมานที่ชุมชนวัดคอนเซ็ปชันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างศาสนจักรกับชุมชนชาวคริสต์

คำสำคัญ: ละครมหาทรมาน วันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ วัดคอนเซ็ปชัน

ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ 10900

Department of Literature, Faculty of Humanities, Kasetsart University, Bangkok 10900, Thailand.

¹ พระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่ (2545) ฉบับภาษาไทย เรียกว่า “ปอนทีอุส ปิลาต” โดยถ่ายเสียงจากชื่อเดียวกันนี้ในภาษาอังกฤษว่า “Pontius Pilate”

บทนำ

ละครมหาทรมาน (Passion Play) เป็นละครสมัยกลางที่คนส่วนใหญ่ไม่รู้จักร และไม่ค่อยคิดว่าปัจจุบันยังมีผู้จัดแสดงอยู่ โดยเฉพาะในประเทศไทยที่ซึ่งประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ แต่แท้จริงแล้วชุมชนชาวคริสต์หลายแห่งในประเทศไทย และกระทั่งชุมชนซึ่งตั้งอยู่ใจกลางกรุงเทพมหานครถึง 2 แห่ง ยังคงจัดให้มีการแสดงละครมหาทรมานเป็นประจำทุกปีในวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ (Good Friday)² ได้แก่ ชุมชนวัดรางบัวหรือวัดกุฎีจีนซึ่งตั้งอยู่ในซอยกุฎีจีน ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี และชุมชนวัดคอนเซ็ปชันในซอยมิตรคาม (ซอยสามเสน 13) ถนนสามเสน แขวงวชิรพยาบาล เขตดุสิต ที่ซึ่งใน พ.ศ. 2552 และ 2553 ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสืบสานละครมหาทรมานที่สร้างโดยชาวชุมชนแห่งนี้ รวมทั้งศึกษาเรื่องความเหมือนและความต่างของละครมหาทรมานที่สร้างในประเทศไทย กับละครมหาทรมานของยุโรปสมัยกลางที่ผู้สร้างไทยใช้เป็นต้นแบบ จากการเข้าร่วมสังเกตการณ์ ผู้วิจัยพบว่ามี การจัดแสดงละครมหาทรมานที่ชุมชนแห่งนี้สืบทอดกันมายาวนานประมาณ 100 ปีแล้ว โดยยึดถือขนบในการแสดงตามแบบอย่างของละครมหาทรมานสมัยกลางของยุโรปอย่างเห็นได้ชัด อาทิ การแสดงโดยนักแสดงสมัครเล่น การเจรจาโต้ตอบกันเป็นเพลง การใช้บทซึ่งดัดแปลงจากพระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่ (The New Testament) และการแสดงตามบทอย่างเคร่งครัด ไปจนถึงการทุ่มเททำฉากอย่างยิ่งใหญ่และการใช้เทคนิค

พิเศษทางด้านแสง สี เสียง เพื่อสร้างบรรยากาศที่ขรึมขลังและสมจริง กระตุ้นให้เกิดความศรัทธาในหมู่ชาวคริสต์ที่มาชมการแสดง

ละครมหาทรมานในสมัยกลางของยุโรป

ละครมหาทรมานเป็นละครศาสนาประเภทหนึ่ง มีให้เห็นมาตั้งแต่ช่วงครึ่งหลังของสมัยกลางในยุโรปเมื่อประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 10 – 15 ละครมหาทรมานอาจแสดงโดดๆ หรือแสดงเป็นส่วนหนึ่งของละครของสมาคมวิชาชีพ (mystery play)³ ซึ่งเนื้อเรื่องประกอบด้วย 3 ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่ (1) เรื่องราวในพระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาเดิม (The Old Testament) เริ่มตั้งแต่การสร้างจักรวาล เรื่องของอาดัมกับอีฟ เรื่องของประกาศก (prophet) ซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและสังคมของพวกยิว เช่น เรื่องของประกาศกโนอาห์กับน้ำท่วมโลก (2) เรื่องราวในภาคพันธสัญญาใหม่ เล่าเรื่องราวการเสด็จมาประสูติในโลกมนุษย์ของพระเยซูเพื่อไถ่บาปให้แก่มวลมนุษย์ (3) เรื่องราวเกี่ยวกับพระมหาทรมานหรือพระทรมานของพระคริสต์ (Christ's Passion; Passion of Christ)⁴ รวมทั้งการสิ้นพระชนม์และการฟื้นคืนพระชนม์ของพระองค์ตามที่เล่าไว้ในพระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่ สำหรับละครมหาทรมานที่แสดงโดดๆ เนื้อเรื่องจะกล่าวถึงเฉพาะพระมหาทรมานโดยอาจครอบคลุมช่วงเวลา 7 วันสุดท้ายในชีวิตของพระเยซู นับตั้งแต่เสด็จเข้ากรุงเยรูซาเลม (Jerusalem) เป็นครั้งสุดท้าย ไปจนถึงการนำพระศพไปฝังในพระอุหา แต่ส่วนใหญ่มักครอบคลุมเฉพาะช่วงเวลา 24 ชั่วโมงสุดท้ายในชีวิตของพระองค์ นับตั้งแต่

² เป็นวันที่ชาวคริสต์เชื่อว่าตรงกับวันที่พระเยซูทรงถูกตรึงกางเขนเมื่อเกือบสองพันปีมาแล้ว (กุลวลี, 2553: 71)

³ พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2545) บัญญัติศัพท์คำนี้ว่า “ละครหรือละคร” แต่ผู้วิจัยเรียกว่า “ละครของสมาคมวิชาชีพ” เนื่องจากเห็นว่าตรงกับความหมายในรากศัพท์ดั้งเดิมมากกว่า ดังเห็นได้จากคำอธิบายของ Victoria Neufeldt, ed. (1994: 898) ว่า “mystery” มีที่มาจากคำว่า “มิสเทรียม” (mysterium) ในภาษาละตินที่ใช้ในสมัยกลาง มีความหมายว่า “การค้า” (trade) “งานช่าง” (craft) และ “สมาคมวิชาชีพ” (guild) รวมทั้งคำอธิบายของ Oscar G. Brockett (1969: 109) ว่า “mystery” ในที่นี้มีที่มาจากคำว่า “มิสเตร์” (mystère) ในภาษาฝรั่งเศสสมัยกลางซึ่งมีความหมายว่า “การค้า” (trade) และ “งานช่าง” (craft) ชื่อของละครประเภทนี้จึงบอกให้รู้ว่าเป็นละครที่สร้างโดยสมาคมวิชาชีพ (trade guild)

⁴ คำว่า “Passion” มาจากคำว่า “passio” ในภาษาละติน มีความหมายว่า “ความทรมาน” (Dyas and Hughes, 2005: 178)

1. ข้าหลวงโรมันในเวลานั้นคือ ปอนซีโอ ปีลาโต พินาศยาประหารชีวิตพระเยซูตามความต้องการของพวกเขา

2. พระเยซูทรงรับไม้กางเขนจากปีลาโต

3. พระเยซูทรงล้มลงครั้งแรกภายใต้ไม้กางเขน

4. พระเยซูทรงพบมารดาผู้ระทมทุกข์

5. ไชมอนแห่งเมืองไซรีนี (Simon of Cyrene)

ช่วยพระเยซูแบกไม้กางเขน

6. เวิร์นิกา (Veronica)⁵ เช็ดพระพักตร์พระเยซู

7. พระเยซูทรงล้มลงครั้งที่สอง

8. พระเยซูทรงรับสังข์กับหญิงชาวเยรูซาเลม

9. พระเยซูทรงล้มลงครั้งที่สาม

10. การเปลื้องฉลองพระองค์ของพระเยซู

11. การตรึงกางเขนพระเยซู

12. พระเยซูสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขน

13. การอัญเชิญพระศพลงจากไม้กางเขน

14. การฝังพระศพในพระคูหา⁶

เนื้อเรื่องของละครมหาทรมานไม่ว่าจะครอบคลุมช่วงเวลา 7 วันหรือ 24 ชั่วโมงสุดท้ายในชีวิตของพระเยซู จุดสุดยอด (climax) ของชุดเหตุการณ์จะอยู่ที่การตรึงกางเขนพระองค์เช่นเดียวกัน เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้คำมั่นของพระเป็นเจ้าในการส่งพระบุตรผู้เป็นที่รักของพระองค์มาไถ่บาปให้แก่มวลมนุษย์บรรลุผล นอกจากนี้ยังเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญ

ให้เห็นถึงความรักที่พระเยซูทรงมีต่อมวลมนุษย์ถึงแก่ทรงยอมสละพระชนม์ชีพไถ่บาปให้แก่พวกเขาได้โดยไม่ทรงย่อท้อ เหตุการณ์นี้จึงถือได้ว่าเป็นจุดสุดยอดของการที่พระคริสต์เสด็จมาไถ่บาปให้แก่มวลมนุษย์ซึ่งช่วยปลุกเร้าศรัทธาของศาสนิกชนที่มาร่วมการแสดงได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 1 ภาพ “การตรึงกางเขน” (Crucifixion, ค.ศ.1457-1459) ของอันเดรอา มานเตญญา (Andrea Mantegna) จิตรกรชาวอิตาลีถ่ายทอดเหตุการณ์ตอนที่พระเยซูทรงถูกตรึงกางเขนที่คัลวารี (Calvary)⁷ อันเป็นฉากที่ถือเป็นจุดสุดยอดของละครมหาทรมาน องค์ประกอบและบุคคลที่เห็นในภาพนี้ตรงกับในฉากเปิดเรื่องของละครมหาทรมานซึ่งสร้างโดยคณะช่างหมู่บ้านวัดคอนเซ็ปชัน (ดูภาพที่ 2) ภาพนี้ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานลูฟวร์ (Louvre) กรุงปารีส (ที่มา: <http://www.freechristimages.org>)

⁵ เป็นหญิงชาวเยรูซาเลมที่มาดูการตรึงกางเขน และได้ใช้ผ้าคลุมหน้าเช็ดพระเสโทบนพระพักตร์ของพระเยซูด้วยความสงสาร เล่ากันว่าหลังจากนั้นมีภาพพระพักตร์ของพระเยซูติดอยู่บนผ้าคลุมหน้าผืนนี้อีกอย่างน่าอัศจรรย์ (กุลวลี, 2553: 295)

⁶ เรื่องราวของพระเยซูนับตั้งแต่เสด็จเข้ากรุงเยรูซาเลมเป็นครั้งสุดท้ายไปจนถึงการฝังพระศพในพระคูหา ทางวัดคอนเซ็ปชันเรียกว่า “พระมหาทรมาน” ขณะที่ พระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่ เรียกว่า “พระทรมาน” รายละเอียดเรื่องนี้ ดู กุลวลี (2553: 184-192).

⁷ ในละครมหาทรมานซึ่งจัดแสดงโดยชุมชนวัดคอนเซ็ปชัน เรียกคัลวารีว่าเนินเขากัลวารีโอตามคำในภาษาละตินว่า “Calvario” เนินเขาแห่งนี้มีฐานหินคล้ายหัวกะโหลก และเชื่อกันว่าหัวกะโหลกของอาดัมถูกฝังอยู่ที่นี้ (กุลวลี, 2553: 27) ในภาพ “การตรึงกางเขน” (ภาพที่ 1) มานเตญญาเขียนภาพหัวกะโหลกของอาดัมไว้ที่ฐานไม้กางเขน โดยมีพระโลหิตของพระเยซูไหลลงตามไม้กางเขนไปยังหัวกะโหลกดังกล่าวเพื่อสื่อความหมายในเชิงสัญลักษณ์ว่าพระโลหิตของพระเยซูจะชำระล้างบาปกำเนิด (original sin) ของมนุษย์ ซึ่งเกิดจากการที่อาดัมกับอีฟผู้เป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ละเมิดคำสั่งของพระเป็นเจ้า

ในการสร้างละครศาสนาสมัยกลาง ผู้สร้างให้ความสนใจกับการสร้างเทคนิคพิเศษเป็นอย่างมาก เนื่องจากละครศาสนาสมัยนี้เต็มไปด้วยปาฏิหาริย์ เช่น การเกิดสุริยุคราส แผ่นดินไหว และศิลาแยกออกจากกันในฉากที่พระเยซูสิ้นพระชนม์แต่ในส่วนของเสื้อผ้า ผู้สร้างมิได้ให้ความสนใจที่จะสร้างความสมจริง เนื่องจากคนสมัยกลางคิดว่าเวลาและสถานที่ในโลกมนุษย์ไม่จริงยั่งยืนจึงเป็นสิ่งที่ไม่สำคัญ ผิดกับเวลาและสถานที่ใน *พระคัมภีร์* ด้วยเหตุนี้นักแสดงส่วนใหญ่จึงมักสวมเสื้อผ้าบาทหลวงและเสื้อผ้าร่วมสมัย อาทิ ทหารโรมันสวมเสื้อเกราะแบบอัศวินสมัยกลาง เทพสวรรค์สวมเสื้อผ้าบาทหลวงติดปีก ตัวละครที่เป็นชาวยิวสวมเสื้อผ้าแบบที่พวกยิวสวมในสมัยกลาง ขณะที่พวกฟาริสี (pharisee) หรือสมณะยิวสวมเสื้อผ้าบาทหลวงในศาสนาคริสต์ที่มีสมณศักดิ์สูงสำหรับนักแสดงซึ่งมักเป็นนักแสดงสมัครเล่นและเป็นสมาชิกของสมาคมวิชาชีพหรือชาวชุมชน ต้องแสดงตามบทอย่างเคร่งครัด บทดังกล่าวดัดแปลงจาก *พระคัมภีร์* โดยอาจมีการแก้ไขบทเป็นครั้งคราวแต่ต้องได้รับความเห็นชอบจากทางโบสถ์ก่อนจึงจะนำไปใช้แสดงได้ (กุลวดี, 2552ก, 2552ข)

ละครมหากรรมที่ชุมชนวัดคอนเซ็ปชัญ

ละครมหากรรมของชุมชนวัดคอนเซ็ปชัญครอบคลุมช่วงเวลา 24 ชั่วโมงสุดท้ายในชีวิตของพระคริสต์ การแสดงดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมซึ่งเรียกกันว่าพิธีถอดพระใหญ่⁸ ประกอบด้วย 2 ภาค ได้แก่ ภาครำพึงถึงพระมหากรรม และการแสดง สำหรับภาครำพึงถึงพระมหากรรมเริ่มพิธีตั้งแต่เวลาประมาณ 19:00 น. เป็นการรำพันถึงเรื่องราวช่วงสุดท้ายในชีวิตของพระเยซู 14 ตอน ตั้งแต่ทรงรับไม้กางเขนจากปีลาโตไปจนถึงการฝังพระ

ศพในพระคูหา โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ช่วยด้วยการฉายภาพเหตุการณ์ 14 ตอนดังกล่าว ซึ่งตัดตอนมาจากภาพยนตร์เรื่อง *Passion of the Christ* ให้ชมแทนการแสดงจริง ภาพยนตร์เรื่องนี้กำกับการแสดงโดย เมล กิบสัน (Mel Gibson) นำออกฉายครั้งแรกใน ค.ศ. 2004 (พ.ศ. 2547) ทั้งนี้ระหว่างฉายภาพเหตุการณ์แต่ละตอนมีการเชิญชวนให้คริสตศาสนิกชนรำพึงถึงพระมหากรรมของพระเยซูร่วมกับพระสงฆ์และนักขับร้องซึ่งขับบทรำพึงเป็นภาษาละตินพร้อมกันไปด้วยกับการบรรยายประกอบเป็นภาษาไทย โดยในตอนท้ายผู้บรรยายสรุปว่าการรำพึงถึงพระมหากรรมเป็นพิธีกรรมที่ชาวชุมชนแห่งนี้ปฏิบัติกันมายาวนานกว่า 300 ปีแล้ว แต่ในสมัยแรกยังไม่มีภาคการแสดงเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม

ปัจจุบัน ภาคการแสดงจะเริ่มหลังจากจบภาครำพึงถึงพระมหากรรม โดยเปิดเรื่องตั้งแต่การตรึงกางเขนพระเยซูอันเป็นจุดสุดยอดของเรื่องราวพระมหากรรม (ภาพที่ 2) ไปจบลงที่การอุทิศพระศพลงจากไม้กางเขนแล้วนำไปมอบแด่แม่พระ จากนั้นจึงนำพระศพไปแห่รอบโบสถ์ก่อนนำไปประดิษฐานไว้หน้าโบสถ์เพื่อให้คริสตศาสนิกชนสักการะ

ละครมหากรรมของชุมชนวัดคอนเซ็ปชัญจัดแสดงมานานประมาณ 100 ปีแล้ว โดยเริ่มแรกบาทหลวงเป็นผู้จัดแสดงในโบสถ์ แต่หลังจากนั้นเมื่อย้ายออกไปแสดงที่สุสานของวัดและต่อมาที่ลานโรงเรียนคอนเซ็ปชัญแล้ว หน้าที่ดังกล่าวก็ตกเป็นของชาวชุมชนซึ่งมารวมตัวกันเป็นคณะช่างหมู่บ้านวัดคอนเซ็ปชัญ (วีรพงศ์, 2553) เช่นเดียวกับในสมัยกลางของยุโรปที่เริ่มแรกบาทหลวงเป็นผู้ริเริ่มสร้างละครศาสนาในโบสถ์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสอนศาสนา แต่ต่อมาใน ค.ศ. 1240 พระสันตะปาปาอินโนเซนต์ที่ 2 (Innocent II) ทรงบัญชาให้ย้ายการแสดงออกไป

⁸ คู่กับพิธีถอดพระเล็กซึ่งจัดในช่วงบ่ายตั้งแต่เวลาประมาณ 15:00 น. พิธีถอดพระเล็กเริ่มด้วยพิธีเดินรูป 14 ภาค ประกอบด้วยการสวดบทรำพึงถึงพระมหากรรมของพระเยซู บอกเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับพระองค์ 14 ตอน เริ่มตั้งแต่ปีลาโตพิพากษาให้ตรึงกางเขนพระองค์ไปจนถึงการฝังพระศพในพระคูหา เช่นเดียวกับในภาครำพึงถึงพระมหากรรมในพิธีถอดพระใหญ่ซึ่งจัดในตอนค่ำ (กิตติศักดิ์, 2552)

นอกโบสถ์ เนื่องจากละครศาสนาสร้างอย่างยิ่งใหญ่ ขึ้นทุกที่จนพื้นที่ในโบสถ์ไม่อาจรองรับได้ ชำยัง ครอบงำการประกอบศาสนพิธี หลังจากนั้นการสร้าง ละครศาสนาในยุโรปก็ตกเป็นหน้าที่ของสมาคมวิชาชีพ หรือคนในชุมชน

ภาพที่ 2 ฉากเปิดเรื่องของละครมหากรรมที่คณะช่าง หมู่บ้านวัดคอนเซ็ปชัญเป็นผู้สร้าง เห็นได้ว่า ม้องค์ประกอบเหมือนกับภาพของมานเดยูญา (ภาพที่ 1) กล่าวคือไม้กางเขนอันที่ใช้ตรึง พระเยซูอยู่ตรงกลางระหว่างผู้ร้าย 2 คนซึ่ง ถูกตรึงกางเขนพร้อมกับพระองค์นอกจากนี้ยังมี แม่พระและนางมารีย์ แมกดาลีน (Mary Magdalene)⁹ ยืนอยู่ทางขวาสุดของภาพ ขณะที่ในภาพของมานเดยูญาหญิงทั้งสองอยู่ทาง ซ้ายเกือบสุดของภาพ ด้านหน้าของภาพนี้ ทหารโรมันที่มาควบคุมดูแลการตรึงกางเขน กำลังยืนรักษาการณ์ ส่วนในภาพของมานเดยูญาทหารโรมันกำลังทอดลูกเต๋าสั่งทายว่า ใครจะเป็นผู้ได้ครอบครองฉลองพระองค์ หรือพระภูษาของพระเยซู ทั้งนี้ในการแสดง ของคณะช่างหมู่บ้านวัดคอนเซ็ปชัญมีฉากที่ ทหารโรมันทอดลูกเต๋าสั่งทายเช่นกัน (ภาพ ที่ 3 และ 6)

ภาพที่ 3 ทหารโรมันกำลังทอดลูกเต๋าสั่งทายหาผู้ที่ จะ ครอบครองพระภูษาของพระเยซู ในการ แสดงละครมหากรรมที่ลานโรงเรียนคอน เซ็ปชัญ

จากการสัมภาษณ์นายวิรพงศ์ เมฆสุด หัวหน้า คณะช่างหมู่บ้านวัดคอนเซ็ปชัญ เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2553 ได้ความว่าสมาชิกของคณะช่างฯ มีจำนวนลด ลงเรื่อยๆ เนื่องจากคนในชุมชนรุ่นใหม่ไม่ค่อยสนใจ ที่จะรับหน้าที่จัดกิจกรรมนี้ กอปรกับชาวชุมชนบาง ส่วนแยกย้ายกันไปตั้งถิ่นฐานที่อื่น ปัจจุบันจึงเหลือ สมาชิกหลักประมาณ 10 คน และผู้ช่วยอีกจำนวน หนึ่งในวันแสดง อนึ่ง นอกเหนือจากการจัดแสดง ละครมหากรรมในวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ คณะช่าง หมู่บ้านวัดคอนเซ็ปชัญยังมาร่วมตัวกันเพื่อสร้าง ละครฉลองวันคริสต์สมภพ (Christmas) ที่ชาวชุมชน เรียกอย่างเรียบง่ายว่า “วันพระเกิด” ด้วย โดยจัด แสดงในโบสถ์ทุกวันที่ 24 ธันวาคม อันเป็นวัน คริสต์มาสอีฟ (Christmas Eve) ขณะที่ละครมหากรรม ปัจจุบันยังคงจัดแสดงที่ลานโรงเรียนคอนเซ็ปชัญ อย่างไรก็ตาม ละครที่จัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองวันคริสต์ สมภพไม่ยิ่งใหญ่เท่าละครซึ่งจัดขึ้นเพื่อรำลึกถึงพระ ทรمانของพระเยซูในวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์

⁹ ในพระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่ เรียกว่ามารีย์ชาวแมกดาลา บอกให้รู้ว่าเธอมาจากหมู่บ้านแมกดาลา (Magdala) มารีัย แมกดาลีน เป็นหนึ่งในสาวกหญิงที่ไปดูแลการตรึงกางเขนพระคริสต์และยังเป็นหนึ่งในหญิงที่เข้าไปในพระคูหาในวันที่ 3 หลังการตรึงกางเขน เพื่อชโลมพระศพด้วยเครื่องเทศและน้ำมันหอม แต่พบว่าพระศพหายไปแล้ว (กุลวลี, 2553: 192-193; 274-275).

ละครมหกรรมของวัดคอนเซ็ปชัญเมื่อครั้งที่ยังจัดแสดงในโบสถ์ ใช้อ็องค์พระหล่อจากโลหะตึงติดอยู่บนไม้กางเขนในการแสดงแต่รูปหล่อโลหะมีข้อจำกัดคือในฉากที่มีการอัญเชิญพระศพลงจากไม้กางเขนเพื่อนำไปฝัง แขนของพระเยซูไม่สามารถหุบได้ (ดูภาพที่ 4) หลังจากที่น่าละครมหกรรมออกไปแสดงนอกโบสถ์แล้ว คุณพ่อเลอง กียา (Leon Guillard) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดคอนเซ็ปชัญคนที่ 23 ตั้งแต่ พ.ศ. 2447–2457 (ค.ศ. 1904–1914) จึงสั่งซื้อรูปพระเยซูสลักจากไม้มาจากฝรั่งเศส รูปสลักรูปนี้มีความพิเศษตรงที่สามารถถอดแขนเปลี่ยนได้ โดยมีแขน 2 ชุด ได้แก่ ชุดแขนกางซึ่งใช้แสดงตอนที่พระเยซูทรงถูกตรึง

ภาพที่ 4 ไม้กางเขนที่มีรูปพระเยซูหล่อจากโลหะตึงติดอยู่ เดิมใช้ในการแสดงละครมหกรรมของวัดคอนเซ็ปชัญ ปัจจุบันติดตั้งถาวรอยู่ที่หน้าสุสานของวัด

ภาพที่ 5 รูปพระเยซูสลักจากไม้ ที่หัวไหล่มีรอยต่อตรงจุดที่เปลี่ยนแขนได้

อยู่บนไม้กางเขน (ดูภาพที่ 5) และชุดแขนหุบซึ่งใช้เมื่ออัญเชิญพระศพลงจากไม้กางเขนแล้วแห่ไปรอบโบสถ์ (ยุทธนา, 2553) หากสันนิษฐานจากปีที่บาทหลวงกียาเป็นเจ้าอาวาสวัดคอนเซ็ปชัญ รูปสลักรูปนี้น่าจะมีอายุประมาณ 100 ปีแล้ว

การเตรียมการ

การแสดงละครมหกรรมของชุมชนวัดคอนเซ็ปชัญ ใช้เวลาเตรียมนานประมาณ 1-2 สัปดาห์ เสื้อผ้าและอุปกรณ์ประกอบฉากชุดที่ใช้อยู่ในปัจจุบันใช้มานานประมาณ 15 ปีแล้ว โดยเริ่มแรกทางโบสถ์ให้เงินคณะช่างฯ 100,000 บาท เพื่อใช้ในการจัดหาเสื้อผ้าและอุปกรณ์ประกอบการแสดง การสร้างละครมหกรรมในปัจจุบันมีการลงทุนเพิ่มเติมน้อยมากเนื่องจากเสื้อผ้า ฉาก อุปกรณ์ประกอบฉาก และอุปกรณ์หลักอื่นๆ ไม่ต้องลงทุนทำใหม่ทุกปี ส่วน

ภาพที่ 6 ในจำนวนเสื้อผ้าที่ใช้ในการแสดงละครมหกรรม เสื้อผ้าที่เก่าแก่ที่สุดคือเสื้อผ้าทหารโรมัน ซึ่งลอกเลียนแบบเสื้อผ้าทหารในสมัยโรมันโบราณ เฉพาะตัวเสื้อเกราะทำด้วยหนัง หมวกทำจากกระดาษโดยใช้หัวคนเป็นหุ่นแล้วพอกกระดาษลงไปเป็นชั้นๆ แบบเดียวกับการทำหุ่นกระดาษ (paper mâché) สำหรับผู้ประดับยอดหมวกทำจากไม้กวาดชุบสี (วีรพงศ์, 2553) ในภาพทหารโรมันที่ได้พระบัญชาของพระเยซูกำลังพินิจพิจารณาพระบัญชาในมือ

ใหญ่มีเพียงการซ่อมแซมหรือเปลี่ยนสิ่งที่ชำรุดสึกหรอ ณะช่วงๆ จึงหันไปให้ความสนใจในเรื่องการสร้าง เทคนิคพิเศษมากกว่า (ดูภาพที่ 7) เพื่อสร้างความ สมจริงและช่วยให้การแสดงน่าตื่นตาตื่นใจยิ่งขึ้น (วีรพงษ์, 2553) เช่นเดียวกับผู้สร้างละครศาสนาสมัย กลางที่ทุ่มเทความสนใจให้แก่การสร้างเทคนิคพิเศษ เป็นพิเศษ

ภาพที่ 7 ฉากที่โจเซฟแห่งอาริมาทีกับพวกอัญเชิญพระ ศพลงจากไม้กางเขน ซึ่งชาวมุขชนเรียกว่าการถอดพระ ผ้าที่ใช้ในการนี้เป็นผ้าขาว มีความยาวประมาณ 6 เมตร กว้าง 1.20 เมตร หลังจากเสร็จการแสดงจะพับเก็บไว้เพื่อนำไป ใช้ในปีต่อไป ในส่วนของฉากหลังซึ่งมีขนาดใหญ่ ทำด้วยผ้าเขียนสี ทั้งนี้มีการใช้แสง สี เสียง และควันจากน้ำแข็งแห้งเพื่อสร้างความ ตื่นตาตื่นใจและความสมจริง นอกจากนี้ ยังมีการใช้เทคนิคพิเศษเพื่อสร้างแสงฟ้าแลบ ด้วยการเปิดไฟให้แสงสว่างลวดออกมาตาม รอยเจาะรูสายฟ้าบนผืนผ้า ผ้าเขียนสีที่ใช้ เป็นฉากหลังนี้ได้ทำใหม่ทุกปีแต่จะพับเก็บไว้ใช้ ในปีต่อไป ไปเช่นเดียวกับเสื้อผ้าและอุปกรณ์ อื่นๆ (วีรพงษ์, 2553)

สำหรับตัวละครในละครมหาทรมานของ ชุมชนวัดคอนเซ็ปชัน ประกอบด้วยทหาร 5 คน แม่พระ มารีย์ แมกดาลีน และสาวกของพระเยซู ได้แก่ โจเซฟแห่งอาริมาที (Joseph of Arimathea)¹⁰และ นิโคเดโม (Nicodemo)¹¹ กับพวกอีก 4 คน นักแสดง ที่มารับบทเป็นตัวละครเหล่านี้เป็นนักแสดงสมัคร เล่นซึ่งเป็นลูกหลานของชาวมุขชน พวกเขามาร่วม ทำกิจกรรมนี้ด้วยความศรัทธา เช่นเดียวกับสมาชิก ของคณะช่วงๆ โดยเชื่อว่าจะช่วยชดใช้โทษบาปให้ แก่ตนเองได้

บทที่ใช้ในการแสดง

บทสวดที่ใช้ในภาครำพึงถึงพระมหาทรมาน เป็นบทสวดภาษาละติน มาจากบงค์พระที่ส่งมาจาก ประเทศฝรั่งเศส ส่วนบทที่ใช้ในภาควรรณคดีเรียบเรียง ขึ้นใหม่โดยดัดแปลงจากเรื่องที่เล่าไว้ใน *พระคัมภีร์ภาค พันธสัญญาใหม่* และใช้สืบทอดกันมาโดยไม่รู้ว่าใครเป็น ผู้เรียบเรียงและเริ่มใช้มาตั้งแต่เมื่อใด (ยุทหนา, 2552) แต่ สันนิษฐานได้ว่าบทที่ใช้อยู่ในปัจจุบันน่าจะมีการ แก้ไขเป็นระยะๆ ในตอนแรกจนถึงตัว จากนั้นก็ใช้ ในการแสดงเรื่อยมา โดยไม่มีการแก้ไขเพิ่มเติมอีก ตัว บทประกอบไปด้วยบทบรรยายและบทเจรจาโต้ตอบ อาทิ บทบรรยายตอนเปิดเรื่องซึ่งมีข้อความตอนหนึ่ง ว่า

หลังจากปองซีโอปีลาโต ได้เรียกเอาน้ำมา ล้างมือ เป็นการแสดงว่าตนบริสุทธิ์ไม่รับรู้ในการที่ พวกยูเครว จะเอาพระมหาเยซูคริสต์เจ้าไปตรึงกางเขน โดยขอล่าหาต่างๆ แล้ว พวกยูเครวก็ได้นำพระองค์ ไปตรึง ณ กางเขน บนยอดเขากัลปาวรีโอในระหว่าง ผู้ร้ายสองคน ปองซีโอปีลาโตยังได้จัดให้ทหารซึ่งอยู่ ในบังคับบัญชาติดตามไปดูการกระทำนี้ด้วย ก่อนที่

¹⁰ เป็นสาวกคนหนึ่งของพระเยซูซึ่งได้ใช้จอกศักดิ์สิทธิ์ (Holy Grail) รองพระโลหิตของพระองค์ และยังได้ไปขอพระศพของ พระองค์จากพวกโรมัน เพื่อนำไปฝังในพระคูหาซึ่งเป็นสุสานที่เขาเตรียมไว้ฝังศพตนเอง (กุลวดี, 2553: 192) เชื่อกันว่าจอกใบนี้ เป็นใบเดียวกับที่พระเยซูทรงใช้ใส่เหล้าองุ่นในการเสวยพระกระยาหารมื้อสุดท้าย (Cotterell and Storm, 1999: 168)

¹¹ ใน *พระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่* (2545) ฉบับภาษาไทย เรียกว่า “นิโคเดมัส” (Nicodemus)

พระมหาเยซูเจ้าจะสิ้นพระชนม์ พระองค์ทรงกระหายน้ำเป็นกำลัง ทหารคนหนึ่งได้อ่าน้ำส้มกับดิชมเสียบปลายทวนจ่อให้ที่ริมพระโอษฐ์ เมื่อได้เสวยน้ำส้มกับดิชมสมตามพระท่านายแล้ว พระเสียรก็พับลง เป็นการแสดงว่าสิ้นพระชนม์แล้ว ในขณะที่นั้นเป็นเวลาบ่ายสามโมงเย็น ม่านในพระวิหารแห่งกรุงเยรูซาเลมได้ฉีกออกจากกัน อากาศก็เริ่มวิปริต ฟ้าคะนอง และแลบอยู่แปลบปลาบ แผ่นดินไหว ภูเขาแตกแยกประหนึ่งเป็นการไว้อาลัย แด่องค์พระมหาไถ่ ฉะนั้น

เมื่ออากาศเกิดวิปริตดังนี้ ทำให้ทหารรู้สึกตกใจเป็นอันมาก แต่เมื่อรวบรวมสติได้แล้ว ต่างก็หันหน้าเข้าปรึกษากัน ทหารคนหนึ่ง ได้อาพาหนะที่ขี่ช้างพระมหาเยซูเจ้า เพื่อให้เป็นที่แน่ใจว่าพระองค์สิ้นพระชนม์จริง (คณะช่างหมู่บ้านวัดคอนเซ็ปชัน, ม.ป.ป.: 1)¹²

จากการอ่านเทียบเห็นได้ว่าบทบรรยายในการแสดงเรียบเรียงจากข้อความในพระวรสาร (Gospel) ซึ่งมีทั้งหมด 4 ฉบับ ได้แก่ พระวรสารฉบับ “มัทธิว” (Matthew) “มาระโก” (Mark) “ลูกา” (Luke) และ “ยอห์น” (John) ทั้งหมดนี้รวมอยู่ในพระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่ ทั้งนี้เฉพาะบทบรรยายตอนเปิดเรื่องมีความใกล้เคียงกับข้อความหลายตอนในพระวรสาร “มัทธิว” ที่นักบุญแมตทิวเป็นผู้เรียบเรียง ดังเห็นได้จากข้อความบางตอน ดังนี้

เมื่อปีลาตเห็นว่าไม่มีประโยชน์อะไร มีแต่จะวุ่นวายยิ่งขึ้น จึงนำน้ำมาล้างมือต่อหน้าประชาชนกล่าวว่า “ข้าพเจ้าไม่ขอเกี่ยวข้องกับโลหิตของผู้นี้” [...] แล้วปีลาตสั่งให้ปล่อยบาร์บัส สั่งให้โยยดีพระเยซูเจ้า แล้วมอบพระองค์ให้เขานำไปตรึงบนไม้กางเขน (“มัทธิว” 27: 24–26)

เมื่อมาถึงสถานที่แห่งหนึ่งซึ่งเรียกว่า กลโกธา แปลว่าเนินหัวกะโหลก [...] เมื่อตรึงพระองค์บนไม้กางเขนแล้ว เขานำฉลองพระองค์มาแบ่งกันโดยจับสลาก และนั่งเฝ้าดูพระองค์อยู่ที่นั่น (“มัทธิว” 27: 33–36)

เขายังตรึงโจรสองคนพร้อมกับพระองค์ด้วย คนหนึ่งอยู่ข้างขวา อีกคนหนึ่งอยู่ข้างซ้าย (“มัทธิว” 27: 38)

ตั้งแต่เวลาเที่ยงทั่วแผ่นดินก็มีมืดจนถึงเวลาบ่ายสามโมง ครั้นถึงเวลาบ่ายสามโมง พระเยซูเจ้าทรงร้องเสียงดังว่า “เอลี เอลี ลามาสะบักธานี” ซึ่งแปลว่า “ข้าแต่พระเจ้าของข้าพเจ้า ข้าแต่พระเจ้าของข้าพเจ้า ทำไมพระองค์จึงทรงทอดทิ้งข้าพเจ้าเล่า” (“มัทธิว” 27: 45–46)

ทันใดนั้นชายคนหนึ่งวิ่งไปนำฟองน้ำจุ่มเหล้าองุ่นเปรี้ยวเสียบปลายไม้ยื่นส่งให้พระองค์เสวย [...] แต่พระเยซูเจ้าทรงเปล่งเสียงดังอีกครั้งหนึ่งแล้ว สิ้นพระชนม์ (“มัทธิว” 27: 48, 49)

ทันใดนั้น ม่านในพระวิหารก็ฉีกขาดเป็นสองส่วนตั้งแต่ด้านบนลงมาถึงด้านล่าง แผ่นดินสั่นสะเทือน ก้อนหินแตก [...] นายร้อยและบรรดาทหารที่เฝ้าพระเยซูเจ้าเมื่อเห็นแผ่นดินไหวและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก็ตกใจกลัวยิ่งนัก [...] (“มัทธิว” 27: 51, 54)

ในส่วนของบทบรรยายตอนที่กล่าวถึงเรื่องที่ทหารใช้ทวนแทงที่ซี่ข้างพระเยซู มีกล่าวไว้ในพระวรสาร “ยอห์น” เพียงฉบับเดียว ดังนี้

วันนั้นเป็นวันเตรียมฉลอง ชาวยิวไม่ต้องการให้ศพค้างอยู่บนไม้กางเขนในวันสับบาโต [...] เขาจึงขออนุญาตปีลาตให้ทาบขาผู้ที่ถูกตรึงและนำศพไปบรรดาทหารทาบขาคนทั้งสองคนซึ่งถูกตรึงพร้อมพระองค์ เมื่อทหารมาถึงพระเยซูเจ้าก็เห็นว่าพระองค์

¹² ตัวสะกดและวรรคตอนใช้ตามคัมภีร์

สิ้นพระชนม์แล้วจึงมิได้ทูลบาทของพระองค์ แต่ทหา
รคนหนึ่งใช้หอกแทงด้านข้างพระวรกายของพระองค์
โลหิตและน้ำก็ไหลออกมาทันที (“ยอห์น” 19: 31–34)

สำหรับบทเจรจาโต้ตอบระหว่างแม่พระกับ
สาวกของพระเยซู เป็นบทที่ขณะข้างๆ เรียบเรียงขึ้น
เอง มิได้มีกล่าวไว้ในพระวรสารฉบับใด และใช้วิธี
ขับร้องโต้ตอบกันเช่นเดียวกับในการแสดงละคร
ศาสนาของยุโรปสมัยกลาง ดังเห็นได้จากบทเจรจา
ตอนที่โยเซฟแห่งอาริมาทียและนิโคเดโมอัญเชิญ
พระศพลงจากไม้กางเขนแล้วนำไปมอบให้แก่แม่พระ
ความว่า

ข้าแต่พระมารดาเจ้า ข้าพเจ้าทั้งสองทูลเกล้า
ถวายพระกายอันศักดิ์สิทธิ์แห่งพระบุตรที่สุดเสนาหา
ของพระมารดา ข้าพเจ้าทั้งสองได้ประคององค์ลง
โดยเคารพ จับกุมอุ้มชูถนอมหนักหนา แลเห็นพระ
กายเจ้าพระคุณยับย้อยเต็มที ไม่มีแห่งใดดีในองค์
พระบุตรที่สุดเสนาหาของพระมารดาเจ้า นำเสรำ
โสกศัลย์ด้วยกันทั้งสิ้น เห็นพระปิ่นโลกาสันชีวา
กายามัวหมองนองด้วยพระโลหิตติดทั่วสรรพางค์กาย
วยชีพอาสน์ (คณะช่างหมู่บ้านวัดคอนเซ็ปชัน,
ม.ป.ป.: 4)

และแม่พระได้ขับเพลงโต้ตอบว่า

โอโยครรักเสนาหาของแม่เอ๋ยละแม่ไว้อยู่ใดหนา
เมื่ออยู่เฝ้าก่าพำนักแม่สมักรจะตายตามพระลูกรักแม่
แลเหลียวเปลี่ยวใจอาลัยนัก ไม่เห็นพักตร์พระลูกยา
แม่จะพึงพาอาศัยใคร โอ้ดวงใจของแม่เอ๋ย เคยอยู่ด้วย
กันแต่สองเรานี้มาละแม่ให้เป็นก่าพำนักใครเหมือน
โอ้พระบิดามหาประเสริฐ คำรหัสเลิศประเสริฐสุด ท่าน
รักมนุษย์ยิ่งกว่าราชบุตรจะให้นุญต์สุดสิ้นจากภัยเว
ที่ท่านไม่ปราชัยชีวิตพระบุตร ทนทุกข์ทรมานจนสิ้น

อาสน์ (คณะช่างหมู่บ้านวัดคอนเซ็ปชัน, ม.ป.ป.: 4)

โดยสรุป ละครมหาทรมานของชุมชนวัด
คอนเซ็ปชันมีวิธีการจัดการแสดงตลอดจนรูปแบบการ
แสดงที่คล้ายคลึงกับละครมหาทรมานของยุโรปสมัย
กลางอย่างมาก จึงสามารถใช้เป็นตัวอย่างในการ
ศึกษาละครศาสนาสมัยกลางของยุโรปได้เป็นอย่างดี
นอกจากนี้ยังเป็นละครที่ทรงคุณค่า สะท้อนให้เห็น
ความเชื่อของชาวคริสต์ในประเทศไทยที่ยึดถือสืบต่
กันมาจนถึงปัจจุบัน ยิ่งไปกว่านั้นการจัดการแสดง
ละครมหาทรมานยังช่วยเสริมสร้างความสามัคคีในหมู่
ชาวชุมชน ดังเห็นได้ว่าในวันที่มีการแสดงละครมหา
ทรมานชาวชุมชนและลูกหลานที่แยกย้ายกันไปตั้ง
ถิ่นฐานที่อื่น จะกลับมาชุมนุมกันในวันนี้เป็น
จำนวนมากทุกปี แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อัน
แน่นแฟ้นระหว่างศาสนจักรกับชุมชนชาวคริสต์ ด้วย
เหตุนี้ผู้วิจัยจึงเห็นเป็นการสมควรที่จะสืบสาน
ประเพณีการแสดงละครมหาทรมานให้คงไว้สืบไป

ภาคผนวก: ประวัติวัดคอนเซ็ปชัน

วัดคอนเซ็ปชันเป็นวัดในนิกายโรมันคาทอลิก
หรือวัดคริสต์แห่งแรกในกรุงเทพมหานคร สร้างตั้ง
แต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยใน พ.ศ. 2217 (ค.ศ.1674)
ครอบครัวชาวโปรตุเกสราว 60-70 ครอบครัวได้รับ
พระราชทานที่ดินจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
เพื่อใช้สร้างที่อยู่และวัด นับเป็นหมู่บ้านโปรตุเกสแห่งที่
2 ในประเทศไทย มีอายุน้อยกว่าหมู่บ้านโปรตุเกสแห่ง
แรกซึ่งอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา 58 ปี ทั้งนี้หนังสือชื่อ *ประวัติ
พระศาสนจักรสากลและพระศาสนจักรในประเทศไทย*
(2510: 213) อ้างถึงใน ไพโรจน์ (2529: 102) ระบุว่า
“ก่อน ค.ศ. 1671 / พ.ศ. 2214 ท่าน (คือคุณพ่อลาโน)
เดินทางไปเมืองบางกอกเพื่อเตรียมสร้างวัดหลังหนึ่ง
[...] เมื่อคุณพ่อลาโน¹³ได้เป็นพระสังฆราชแล้ว [...] ท่านได้สร้างวัดหลังหนึ่งที่บางกอกโดยขอพระราชทาน

¹³ คุณพ่อลาโนผู้ที่มีชื่อเดิมว่าหลุยส์ ลาโน (Louis Laneau) เป็นเจ้าอาวาสคนแรกของวัดคอนเซ็ปชัน ปกครองวัดแห่งนี้ระหว่าง
พ.ศ. 2217–2218 (ค.ศ. 1674–1675)

ที่ดินแปลงหนึ่งริมฝั่งแม่น้ำและสร้างวัดเล็กๆ [...] ในชั้นต้นพระสังฆราชลาโนเริ่มสร้างวัดเพียงมีโบสถ์ครึ่งไม้หลังหนึ่ง ขนานนามเป็นความหมายที่สำแดงออกจากความนับถืออันแน่วแน่ของท่านว่าวัดแม่พระปฏิสนธิหามลทินมิได้” วัดนี้ปัจจุบันคือวัดคอนเซ็ปชัน มีชื่อภาษาอังกฤษว่า “Immaculate Conception Church” (Anonymous, 2010) ชื่อของวัดแสดงให้เห็นความเชื่อของคริสตศาสนิกชนว่าแม่พระถือกำเนิดจากพระจิตเจ้าเช่นเดียวกับพระเยซู จึงเป็นผู้ปฏิสนธิรรมล (Immaculate Conception) ทำให้ปลอดภัยจากบาปกำเนิดและสมควรที่จะเป็นมารดาของพระเยซู¹⁴

การก่อสร้างวัดคอนเซ็ปชันต้องชะงักไปเมื่อไทยเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่าเป็นครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2310 (ค.ศ. 1767) แต่หลังจากนั้นไม่นานก็มีการก่อสร้างต่อจนเสร็จ ต่อมาใน พ.ศ. 2325 (ค.ศ. 1782) มีการกล่าวถึงวัดแห่งนี้ไว้ในพระราชพงสาวดารรัชกาลที่ 1 ว่า สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงโปรดให้ชาวเขมรที่ลี้ภัยมาจากเขมรไปอยู่ร่วมกับคน

ไทยเชื้อสายโปรตุเกสที่วัดคอนเซ็ปชัน เนื่องจากทรงเห็นว่านับถือศาสนาคริสต์เช่นเดียวกัน และเนื่องจากมีชาวเขมรอพยพมาอยู่ที่นี่ถึงราว 500 คน ในเวลาต่อมาชุมชนแห่งนี้จึงเรียกกันว่าบ้านเขมร ส่วนวัดก็เรียกกันว่าวัดเขมรด้วย

ในสมัยที่บาทหลวงชาวฝรั่งเศสชื่อ ของ บัปติสต์ ปาลเลอกัวซ์ (Jean Baptiste Pallegoix) ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดคอนเซ็ปชันคนที่ 15 ระหว่าง พ.ศ. 2379–2380 (ค.ศ. 1836–1837) ท่านได้มีดำริให้สร้างโบสถ์หลังใหม่ขึ้น เนื่องจากวัดน้อยอันเป็นโบสถ์หลังที่ใช้อยู่ในเวลานั้นคับแคบเกินไป โบสถ์หลังใหม่สร้างเสร็จใน พ.ศ. 2380 อันเป็นปีเดียวกับที่บาทหลวงปาลเลอกัวซ์ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระสังฆราช และได้ทำพิธีอภิเษกเป็นพระสังฆราชในโบสถ์ที่เพิ่งสร้างเสร็จ ทั้งนี้ไพโรจน์ (2529: 102) ได้สรุปความจากหน้า 76 ของบันทึกเรื่อง *มิสซังแห่งกรุงสยาม* ของพระสังฆราชปาลเลอกัวซ์แปลโดยเพียง ฤทัย วาสนูญา จัดพิมพ์โดยกรมศิลปากรเมื่อ พ.ศ.

ภาพที่ 8 ภาพวัดน้อยซึ่งเป็นโบสถ์หลังที่ 2 ของวัดคอนเซ็ปชัน สร้างขึ้นแทนโบสถ์หลังแรกซึ่งเป็นอาคารครึ่งไม้สร้างโดยพระสังฆราชลาโน

(ที่มา: <http://www.newdefender.wordpress.com>)

ภาพที่ 9 ภาพโบสถ์หลังที่ 3 ของวัดคอนเซ็ปชันซึ่งยังคงใช้อยู่ในปัจจุบัน สร้างโดยบาทหลวงของ บัปติสต์ ปาลเลอกัวซ์ ผู้ซึ่งต่อมาได้รับการอภิเษกเป็นพระสังฆราชภายในโบสถ์หลังนี้

(ที่มา: <http://www.newdefender.wordpress.com>)

¹⁴ รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ดู กุลวดี (2553: 161–168).

2524 ว่า “โบสถ์ปัจจุบันเป็นโบสถ์หลังที่ 3 พบหลักฐานว่าสร้างในสมัย ร. 3 พ.ศ. 2380 (ค.ศ. 1837) สมัยที่สังฆราชปาลเลอกัวซ์เป็นอธิการโบสถ์”

อนึ่ง พระสังฆราชปาลเลอกัวซ์เป็นผู้ที่มีความรอบรู้ในเรื่องวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และภาษาต่างๆ หลายภาษา รวมทั้งภาษาละตินและภาษาไทย และได้เรียบเรียงพจนานุกรม 4 ภาษาที่มีภาษาไทยรวมอยู่ด้วยฉบับแรกของโลก ชื่อ *Thai-Latin-French-English Dictionary* (นิรนาม, 2553) พจนานุกรมฉบับนี้นำไปตีพิมพ์ครั้งแรกที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ใน พ.ศ. 2397 (ค.ศ. 1854) ยิ่งไปกว่านั้นระหว่างเป็นเจ้าอาวาสวัดคอนเซ็ปชันท่านยังได้เรียนภาษาบาลีจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นเจ้าฟ้ามงกุฎและกำลังทรงผนวชโดยจำพรรษาอยู่ที่วัดราชาธิวาสขณะเดียวกันพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงเรียนภาษาละตินจากท่าน (Chumsriphan, n.d.) พระสังฆราชปาลเลอกัวซ์เป็นเจ้าอาวาสวัดคอนเซ็ปชันได้เพียงปีเดียวก็ได้รับแต่งตั้งจากทางวาติกันให้เป็นผู้ก่อตั้งมิสซังสยามตะวันออก (Mission of Oriental Siam) ปกครองคริสตจักรในประเทศสยามและลาว แยกจากมิสซังสยามตะวันตก (Mission of Occidental Siam) ซึ่งประกอบด้วยคริสตจักรในคาบสมุทรมลายู เกาะสุมาตรา และพม่าตอนใต้เนื่องจากอัมฤชภาพและบทบาทอันโดดเด่นของท่านระหว่างทำหน้าที่เป็นเจ้าอาวาสวัดคอนเซ็ปชัน (นิรนาม, 2554)

เอกสารอ้างอิง

กิตติศักดิ์ กาญจนธำนิทร์, บาทหลวง. 2552. เจ้าอาวาสวัดคอนเซ็ปชัน. สัมภาษณ์, 5 เมษายน และ 15 มิถุนายน 2552.
กุลวดี มกรภิรมย์. 2552ก. *การละครตะวันตกสมัยคลาสสิก-สมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. 2552ข. “ละครสมัยกลางหาใช่ละครนอกศตวรรษไม่.” ใน นัทธนัย ประสานนาม, บรรณาธิการ. *ละคร ระคน ตัวตน มนุษย์: วรรณกรรมและนาฏกรรมศึกษา*, หน้า 6–25. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาวรรณคดี และคณะกรรมการฝ่ายวิจัยคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ร่วมกับศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน).

_____. 2553. *เครื่องหมายและสัญลักษณ์ในคริสต์ศิลป์*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์. แปลจาก G. Ferguson. 1976. *Signs and Symbols in Christian Art*. New York: Oxford University Press.
คณะช่างหมู่บ้านวัดคอนเซ็ปชัน. ม.ป.ป. *ละครพระมหากรรม*. เอกสารถ่ายสำเนา.

นิรนาม. 2553. “ประวัติวัดคอนเซ็ปชัน.” สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2553 จาก <http://www.catholic.or.th/archive/archbkk/church/church2/archbkk20.html>.

นิรนาม. 2554. “วัดช้างตากู้อู” สืบค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2554 จาก www.10mayphoto.com/วัดช้างตากู้อู.
พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2545. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.

พระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่. 2545. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อพระคัมภีร์.
ไพโรจน์ โพธิ์ไพร. 2529. “ภูมิหลังของวัฒนธรรมโปรตุเกสในเขตวัดอิมมาคูเลต คอนเซ็ปชันสามเสน: หมู่บ้านโปรตุเกสแห่งที่ 2 ในเมืองไทย.” ใน *อนุสรณ์ 60 ปีโรงเรียนคอนเซ็ปชัน*, หน้า 100–113. กรุงเทพฯ: เทพนิมิตการพิมพ์.

ยุทธนา เปสโร. 2552/ 2553. สมาชิกคณะช่างหมู่บ้านวัดคอนเซ็ปชัน. สัมภาษณ์, 2 พฤษภาคม 2552 และ 21 มิถุนายน 2553.

วีรพงศ์ เมฆสุด. 2553. หัวหน้าคณะช่างหมู่บ้านวัดคอนเซ็ปชัน. สัมภาษณ์, 25 มีนาคม และ 6 มิถุนายน 2553.

- Anonymous. 2010. "Immaculate Conception Church, Bangkok." Retrieved May 22, 2010, from http://en.wikipedia.org/wiki/Immaculate_Conception_Church,_Bangkok
- Brockett, O. G. 1969. *The Theatre: An Introduction*. 2nd ed. San Francisco: Holt Rinehart and Winston, Inc.
- Chumsriphan, S. Fr. (n.d.) "A Brief History of The Catholic Church In Thailand." Retrieved June 1, 2010 from <http://www.catholic.or.th/amc/amcdata/history.html>
- Cotterell, A. and R. Storm. 1999. *The Ultimate Encyclopedia of Mythology*. London: Lorenz Books.
- Dyas, D. and E. Hughes. 2005. *The Bible in Western Culture: The Student's Guide*. London: Routledge.
- Neudfeldt, V., ed. 1994. *Webster's New World Dictionary*. 3rd College Ed. New York: Prentice Hall.

ที่มาภาพประกอบ

ภาพถ่าย

กุลวดี มกรากิรมย์
โชติรส เกตุแก้ว
ยุทธนา เปสโร

เว็บไซต์

<http://www.freechristimages.org>
<http://www.newdefender.wordpress.com>